

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ alapító állományának (Teleki-gyűjtemény) növényteni témájú könyvei[#]

SZABÓ Ádám^{1*}, SALLAI Ágnes²

¹Szegedi Tudományegyetem, Orvosi Szaknyelvi Kommunikációs és Fordítóképző Csoport
6724 Szeged, Gelei József u. 2. fszt. 3.; szabo.adam.agoston@gmail.com (*levelező szerző)

²Budapest; sagatka60@gmail.com

Érkezett: 2025.05.08.; Átdolgozva: 2025.10.24.; Elfogadva: 2025.10.24.

Kulcsszavak: 18–19. század, bibliográfia, botanika, könyvtártörténet, Teleki család, tudománytörténet.

Összefoglalás: Jelen tanulmány célja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) 1826-os alapító állományában, a Teleki-gyűjteményben található növényteni tárgyú könyvek átfogó ismertetése. További feladat annak megállapítása, hogy az állomány mennyire lehetett alkalmas a könyvtáralapítók szándékának megvalósítására: korszerű és széles körű tájékoztatást nyújtani azoknak, akik a könyvgyűjtemény segítségével kívántak botanikai ismeretekhez jutni az intézmény működésének első időszakában. Közleményünk alapjául a 2015 és 2018 között végrehajtott állományrekonstrukció szolgált, amely során autopszia segítségével megtörtént a könyvtár állományában lévő Teleki-könyvek azonosítása. Ebből kiindulva mértük fel a növényteni állományt a könyvgyűjtemény keletkezésének időszakára jellemző témák szerint csoportosítva. Eredményként megállapítható, hogy a botanikához sorolható 120 mű 219 kötete kevesebb, mint 1%-ot tesz ki a teljes gyűjteményből, tehát arányuk csekély, de a meglévő könyvek tudománytörténeti szempontból jelentősek. Kötetekben számolva, az állomány döntő többsége (85%) 18. századi, 9%-a származik a 19. századból, és csupán 7%-a a 16–17. századból. A botanikai témájú kötetek legnagyobb része német (42%) vagy latin (35%) nyelvű, kisebb hányadban találunk francia (11%), magyar (8%), illetve elvétve angol, holland vagy olasz nyelvűeket (ezek együtt 3%-ot tesznek ki). A magyar vonatkozású művek a botanikai irodalmon belül is csekély részesedésűek, de a kor legtöbb fontos alkotását megtaláljuk köztük. Összességében tehát a korszak mérvadó botanikai szakirodalmának jelentős része elérhetővé vált a gyűjteményben. Így az alapító állomány hasznos kiindulópontként szolgálhatott botanikai kutatómunkához, ám az Akadémia működésének első éveiben már szükség volt korszerűsítésére, a legújabb szakirodalom beszerzésére.

Idézés: Szabó Á., Sallai Á. 2025: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ alapító állományának (Teleki-gyűjtemény) növényteni témájú könyvei. Bot. Közlem. 112(2): 121–142. <https://doi.org/10.17716/BotKozlem.2025.112.2.121>

[#] A cikk a Magyar Biológiai Társaság XXXIII. Vándorgyűlésén elhangzott előadás bővített és szerkesztett változata (SALLAI és SZABÓ 2024)

Bevezetés

A Teleki család évszázadokon keresztül jelen volt a magyar tudomány és kultúra különféle területein. Tehetős arisztokrátákról lévén szó, akik tanulmányaikat külföldi egyetemeken végezték, hazatérésük után, elfoglalva az őket megillető közéleti pozíciót, tanintézeteket támogattak, tehetséges diákoknak külföldi tanulmányutakhoz nyújtottak anyagi segítséget, tudósokat juttattak álláshoz vagy könyveik kiadását tették lehetővé, ezáltal sokszor előmozdítva a tudományok anyanyelvi terjedését. Néhányan közülük személyesen is foglalkoztak természettudományokkal, például naplókban, az utazásaikról készült beszámolóikban értékes földrajzi és természetrajzi megfigyeléseket rögzítettek. Az ásványtan területén rövid élete dacára nemzetközi hírnévre tett szert Teleki Domokos (1773–1798). A Jénában (Európában elsőként) létrehozott ásványtani társaság az elnökévé választotta; ásvány- és növénygyűjteménye máig fennmaradt apja, Teleki Sámuel (1739–1822) könyvtárában, a marosvásárhelyi Teleki Tékában, Erdély egyik első közkönyvtárában. Ugyanennek a Sámuelnek a nevét egy növényfaj is őrzi (*Telekia speciosa* Baumg.), amelyet az általa támogatott tudós, Baumgarten János Keresztély (1756–1843) nevezett el a gróf tiszteletére. Hasonnevű dédunokája, Teleki (II.) Sámuel (1845–1916), az általa vezetett afrikai expedíciónak köszönhetően vált híressé; az ő nevét a Teleki-vulkán mellett egy májmoha és hat virágos növényfaj viseli. Legismertebbek ezek közül a Kenya-hegyen 3000–4000 m magasságban megtalált *Lobelia telekii* Schweinf. és a Kilimandzsárón élő *Senecio telekii* O. Hoffm. (BALÁZS 1993). Teleki Géza antropológus (1943–2014) pedig, aki elsősorban természetvédőként jellemezte a saját munkásságát, évtizedekig dolgozott Afrikában, Jane Goodall munkatársaként.

Könyvtárunk alapító állományának összegyűjtését a 18. században a koronaőr tisztséget ellátó Teleki József (1738–1796) kezdte el. Ezt fia, Teleki László (1764–1821), majd unokája, az ifjabb Teleki József (1790–1855) folytatta. Ez utóbbi ajánlotta fel a könyvtárat 1826. március 17-én az alakulóban lévő Tudós Társaság (későbbi nevén Magyar Tudományos Akadémia) számára, amelynek az első elnöke is ő volt. A könyvgyűjtemény három alapítója közül a koronaőr József volt természettudományos érdeklődésű, ami megmutatkozott könyvtárában is; arányaiban több ilyen mű található meg nála, mint a fia és unokája által bővített állományban. László, aki apjához hasonlóan lelkes könyvgyűjtő volt, a 19. század első éveitől kezdve egyre inkább egy magyarországi tudós társaság létrehozásával foglalkozott, és ehhez igazította állománygyarapító tevékenységét, egy minden tudományágra kiterjedő, enciklopédikus gyűjteményt hozva létre. A bibliotéka az unoka Teleki József könyvbeszerzései révén növekedett tovább, aki tudósként a nyelvújítás és a történettudomány terén ért el jelentős eredményeket. Ő teljesí-

tette végül édesapja szándékát, amikor a család nevében felajánlotta a harmincezer kötetre rúgó gyűjteményt a Tudós Társaságnak.

A Teleki-könyvtár természettudományos könyveiről korábban már készültek tudományos elemzések, az eredmények azonban kiegészítésre szorulnak. Az 1960-as évek végén Somkuti Gabriellától jelent meg egy két részre bontott tanulmány (SOMKUTI 1966, 1967), amely Széchényi Ferenc és Teleki László könyvtárának természettudományos részét ismertette és hasonlította össze egymással, de csak a külföldi szakirodalommal foglalkozott. Ezen kívül Somkuti a tanulmányában nem törekedhetett teljességre, ugyanis a kutatásához csak a Teleki László hagyatékában őrzött kéziratos könyvlistákat használhatta fel, amelyek nem terjedtek ki az egész Teleki-gyűjteményre. Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának vezetője, F. Csanak Dóra a teljes alapító állomány kialakulásáról és tartalmáról publikálta tanulmányát (F. CSANAK 1976), bár ez összefoglaló jellege miatt csak vázlatosan írja le a gyűjteményt. Az idősebb Teleki Józsefről írt monográfiájában (F. CSANAK 1983) részletesen ismertette a gróf Pesten elhelyezett bibliotékájának állományát, amely az Akadémiának felajánlott gyűjtemény alapját képezte. Kitért annak természettudományos részére is, azonban ez a munka értelemszerűen csak a gyűjtemény akkor ismert állapotát vehette figyelembe. Vekerdi László szintén írt az Akadémiai Könyvtár természettudományos állományának fejlődéséről (VEKERDI 1976), tanulmányának elején külön foglalkozva a Teleki-könyvtárral, ám részletes elemzésbe nem bocsátkozott. Az időközben elvégzett állományrekonstrukció adatait alapul véve, a közelmúltban résztanulmányok készültek a Teleki-könyvtár természettudományos könyveiről: eddig a magyar vonatkozású növénytani, állattani, földtudományi kiadványokról és a kémia tárgykörében írt művekről készültek tanulmányok az MTA Könyvtár gondozásában (SALLAI és SZABÓ 2018, 2019a, 2019b). Ezeken kívül megjelent egy cikk az Állattani Közlemények szakfolyóiratban, mely az állattan témakörében, a Teleki-gyűjteményben megtalálható nemzetközi és magyar szakirodalmat dolgozza fel (SALLAI és SZABÓ 2020). A jelen tanulmány az utóbbihoz hasonló módon mutatja be a növénytani témájú kiadványokat, tehát a korábban megjelent, botanikai-zoológiai ismertetéstől eltérően csak ezzel a tudományterülettel foglalkozik, azon belül viszont mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalomra kiterjed, és a Somkuti által írt tanulmányhoz képest a Teleki-gyűjtemény teljesebb ismeretén alapul.

Anyag és módszer

A tanulmány alapjául a Teleki-könyvtár részben vagy egészben botanikai tárgyú darabjainak vizsgálata szolgál. Fontos azonban megjegyezni, hogy a „Teleki-könyvtár” kifejezéssel jelölt könyvállomány azoknak a könyveknek az

összességét jelenti, amelyek a Teleki család tagjainak köszönhetően kerültek az Akadémiai Könyvtárba, ami nem teljesen azonos az Akadémia javára 1826-ban felajánlott gyűjteménnyel – különféle okokból attól pozitív és negatív irányban egyaránt vannak eltérések. Az 1826-os alapító állományról pontos lista nem maradt fenn, így kiindulópontul a 2015 és 2018 között végrehajtott állományrekonstrukció szolgált. Ez magában foglalta az Akadémiai Könyvtár mai régi könyves állományának darabról darabra történő kézbevitelét, hogy ennek révén azonosítani lehessen azokat a példányokat, amelyekben megtalálható a „G. Telekiek Alapítványa” feliratú bélyegző. Ezt az Akadémia kifejezetten abból a célból csináltatta, hogy a Telekiek által ajándékozott összes könyvet megjelölje vele. A bélyegző 1836-ban készült, ugyanis csak ekkor vették tervbe a gyűjtemény tényleges átszállítását az Akadémia székházába, addig megfelelő hely hiányában a család pesti házában maradt. Végül ezt a tervet sem sikerült megvalósítani, csak 1844-ben vette át és bélyegezte le az Akadémia a Teleki-gyűjtemény darabjait, és akkor sem mind a harmincezer kötetet. Mintegy nyolcezer (a korabeli beszámolók szerint elsősorban teológiai műveket) csak Teleki József 1855-ben bekövetkezett halála után vittek át az Akadémiára, az elnök személyes könyvtárával együtt, amelyet végrendeletében szintén az intézményre hagyott. Ezeket az 1855-ben átvett könyveket nem bélyegezték le, valószínűleg azért, mert a tekintélyes nagyságú állomány mozgatása és rendezése mellett nem maradt rá kapacitás. Tényleges foglalkozást is szenvedett az alapító állomány a Teleki-könyvek eladása, elcserélése, egyes esetekben ellopása révén. Ezen okok miatt az Akadémiai Könyvtár mai állományán belül az alapítólevélben említett harmincezer kötet helyett csak mintegy tizenhatezer rendelkezik Teleki-bélyegzővel.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy egyéb módon is kerültek könyvek az Akadémiához a Telekieknek köszönhetően, ugyanis Teleki József és más családtagok 1826 után több alkalommal adományoztak újabb könyveket, ráadásul az elnök az említett végrendeletében pénzt is hagyott a könyvtárra, azzal a kikötéssel, hogy azt az állomány gyarapítására kell fordítani. Az így beszerzett köteteket szintén ellátták a Teleki-bélyegzővel, a jelzést utoljára 1863-ban használták. A fennmaradt jegyzékek és egyéb források alapján ezeknek az utólagos adományoknak a számaránya messze elmarad az eredetileg felajánlott gyűjtemény mögött, azonban így is olyan csoportot képeznek, amely nem része az alapító állománynak, de ma már nem lehet attól világosan megkülönböztetni.

A rekonstrukció másik forrását a Teleki László idejében készült kéziratos katalógusok jelentették, amelyek segítségével több ezer további kötetet sikerült azonosítani, amelyek egykor az alapító gyűjteményhez tartoztak; ezek a kiadványok vagy nem viselik a Teleki-bélyegzőt, vagy elvesztek és ma már hiányoznak az Akadémiai Könyvtár állományából (SZABÓ 2019). Összességében körülbelül harmincegyezer kötetről ismert, hogy a Telekiek jóvoltából került az Akadémiai

Könyvtárba, ezek elemzését végeztük el. (Mivel sok a többkötetes mű, ezért a kötetek száma megközelítőleg kétszerese a művek számának.) A könyveknek ez a részben látszólagos, ma már nem minden darabjában kézbe vehető halmaza a hiányosságok ellenére reprezentatívnak tekinthető, amennyiben segítségével képet alkothatunk az alapító gyűjtemény főbb jellemzőiről.

A teljes állományból a növénytan tárgyköréhez sorolható könyvek kiválasztása is körültekintést igényelt. Ennek időbeli behatárolása tekintetében a tudománytörténet álláspontjához igazodva jártunk el, hasonlóan, mint az állattani témájú művek esetében. A 16. század közepén zajlott le az a fontos gondolkodásmódbeli változás, amikor Európában a mai értelemben vett természettudományos szemlélet kezdte átvenni a természetismeret helyét (BAKONYI és BAKONYI 2017). Kezdő időhatárként tehát ezt vettük alapul, a végpontot pedig az 1863-as év jelenti, amikor a könyvtárba bekerülő könyveken utoljára tüntették fel a Telekiekhez köthető eredetet.

Eredmények és megvitatásuk

A fejezetben a Teleki-gyűjteményben megtalálható botanikai vonatkozású kiadványok közül csak a tudománytörténeti szempontból jelentős szerzőket, illetve műveket említjük meg név szerint. A művek teljes listáját a Függelék tartalmazza.

A Teleki-gyűjtemény botanikai témájú könyveinek legtöbbször a mai könyvtár régi könyves törökbálinti állományában található, amelyet még az 1860-as években kialakított szakrend szerint állítottak fel. Ez a rendszer tudományterületek alapján osztotta fel a könyvállományt, és tartalmazott Növénytan nevű szakot is. Azonban nem csak itt találhatók botanikatörténet szempontjából fontos kiadványok. A Teleki-könyvtár összeállításának időszakában ugyanis a természetet általában három „országba” osztották fel: ásványok, növények és állatok. A tudósok a korban jellemzően több tudományágban mélyedtek el, egyaránt szerzői voltak mineralógiai, növénytani és állattani szakmunkáknak. Az ekkor keletkezett általános természetleírások, historia naturalis-ok mindhárom témát tárgyalják, de a növényekkel és állatokkal együttesen foglalkozó kiadványok száma még nagyobb volt. Kiemelendő még, különösen a vizsgált időszak elejére nézve, az orvostudomány, amely sokáig a növénytan fejlődésének keretét szolgált. A növényekkel foglalkozó első tudományos munkák ugyanis az egészségügyi hatásokra, felhasználási lehetőségekre koncentráltak; ebből fejlődött ki később a botanika mint önálló tudomány. A jelen tanulmányban tehát olyan kiadványokat is figyelembe vettünk, amelyek más szakokban (Természettudomány, Orvostudomány, Utazás stb.) találhatók, de a botanikatörténettel foglalkozó modern szakmunkák említik őket. Így a botanikatörténet szempontjából figyelembe vehető kiadványok száma 120 mű 219 kötetben. Ezeknek valamivel kevesebb mint fele talál-

ható a Növénytan szakban; az eltérés elsősorban a többkötetes historia naturalis sorozatoknak köszönhető, amelyeket a Természettudomány szakba osztottak be. A teljes Teleki-állománynak így is csupán kevesebb mint egy százaléka botanikai vonatkozású. Ez részben a korabeli viszonyokat tükrözi: Magyarországon akkor más tudományok sokkal nagyobb figyelmet kaptak; részben pedig annak tudható be, hogy a bibliotékát összeállító három családtag egyike sem érdeklődött specifikusan a növénytan iránt.

A könyvek megjelenési ideje a 18. századra koncentrálódik (186 kötet, 85%; 1. táblázat), tehát a család első két könyvgyűjtő tagja, a koronaőr József és László igyekeztek a kortárs vagy közel kortárs szakirodalmat beszerezni. Viszont a legmodernebb, 19. századi kiadványok aránya (19 kötet, 9%) még akkor is kevesebb a várhatónál, ha figyelembe vesszük, hogy az 1826-ban tett felajánlásig csak negyedannyi idő állt rendelkezésre a beszerzésükhöz. A 16. és 17. századi könyvek együtt az állomány 7%-át teszik ki (14 kötet).

1. táblázat. A Teleki-gyűjteményben található növénytani témájú könyvek megjelenési idő szerinti megoszlása. Néhány többkötetes műnél a kötetek hosszabb, akár két évszázadot érintő időtartamban jelentek meg. Így a kiadvány mindkét évszázadhoz beszámításra került, ami miatt a művek összege itt magasabb a kiadványok szövegben jelzett összes számánál.

Table 1. Number of botanical books in the Teleki collection according to century of publication. In some multi-volume works, the volumes were published over a longer period, spanning up to two centuries. Such publications were assigned to both centuries, which makes the sum of the works here higher than the total number of publications indicated in the text. (1) century; (2) work; (3) volume.

évszázad (1)	mű (2) (db)	kötet (3) (db)	mű (%)	kötet (%)
16.	4	4	3	2
17.	5	10	4	5
18.	101	186	82	85
19.	13	19	11	9

A könyvek nyelvi megoszlása egyértelműen jelzi a korabeli Magyarországra jellemző viszonyokat: a kötetek számát tekintve a legmagasabb arányban a német volt képviselve (93 kötet, 42%), de a tudományokban még mindig jelentős szerepet játszott a latin nyelv (76 kötet, 35%; 2. táblázat). A francia nyelv aránya nem túl nagy (25 kötet, 11%), noha számos jelentős munka jelent meg ezen a nyelven, és mindhárom könyvgyűjtő Teleki jól tudott franciául; hozzájutniuk viszont a német kiadványokhoz volt könnyebb, ezért sok francia szerzőtől származó művet is német fordításban vásároltak meg. Magyar nyelvű kiadványból kevesebb (18 kötet 8%) található a növénytani könyvek között. Az szintén jellemző a korabeli viszonyokra, hogy más nyelvek (angol, holland, olasz) csak elvétve bukkannak fel (összesen 7 kötet, 3%).

2. táblázat. A Teleki-gyűjteményben található, növénytani témájú könyvek nyelv szerinti megoszlása**Table 2.** Number of botanical books in the Teleki collection according to language. (1) language; (2) work; (3) volume; (4) German; (5) Latin; (6) French; (7) Hungarian; (8) other (English, Dutch or Italian).

nyelv (1)	mű (2) (db)	kötet (3) (db)	mű (%)	kötet (%)
német (4)	43	93	36	42
latin (5)	45	76	38	35
francia (6)	15	25	13	11
magyar (7)	12	18	10	8
egyéb (angol, holland v. olasz) (8)	5	7	4	3

Ha a kiadványok téma szerinti megoszlását nézzük, nagy arányt képviselnek a „természet országaival” foglalkozó általános természetrajzok, amelyeknek tehát csak egy részét teszi ki a botanika. Ide tartozik például Jacques-Christophe Valmont de Bomare (1731–1807) munkája (Valmont de Bomare 1767–1768). Szintén több kötetből áll Friedrich Heinrich Wilhelm Martini (1729–1778) berlini orvos és természettudós összefoglaló műve (Martini 1774–1778). A monumentális sorozatok mellett kisebb terjedelmű, de értékesnek mondható természetleírások is találhatóak a Teleki-gyűjteményben (Raff 1785, 1788, Scheuchzer 1719, Blumenbach 1779–1799, Bechstein 1789–1795).

A tényleges növénytani állományrész, amelyet a Növénytan szakba sorolt könyvek alkotnak, szintén tudománytörténeti szempontból fontos műveket foglal magában. Ilyen például a modern tudományos rendszerezés alapjait kidolgozó Carl von Linné (1707–1778) több munkája (Linné 1751, 1764, 1777–1783, 1778, 1779–1780), a „Bécs Linnéjének” is nevezett (és egy ideig a Magyar Királyság területén, Selmezbányán tanító) Nikolas Joseph von Jacquin (1727–1817) írásai (Jacquin 1778–1781, 1790). Szintén megtaláljuk a növényélettanban jelentős munkásságot kifejtő Jan Ingenhousz (1730–1799) egyik művét (Ingenhousz 1780), Karl Christian Gmelin (1762–1837) botanikai szótárát (Gmelin 1772–1778), Jacobus Theodorus Tabernaemontanus (1525–1590) gyógynövényleírását (Tabernaemontanus 1731–1752). Német nyelvű könyvek Arthur Conrad Ernsting (1709–1768) általános növénytani munkái (Ernsting 1748, 1762), Heinrich Johann Cranz (1722–1799) osztrák flóráról szóló műve (Cranz 1762), illetve német fordításban találjuk meg Henri Louis Duhamel du Monceau (1700–1782) szakterminológiával foglalkozó és metszetekkel ellátott könyveit (Duhamel du Monceau 1764–1765, 1765, 1775–1783).

Érdemes külön megemlíteni a részletes illusztrációkkal rendelkező díszkiadásokat, amelyek részben tudományos, részben reprezentatív célokat szolgáltak, és a botanikai tudásanyag mellett a korabeli ábrázolóművészet és nyomda-

technika legmagasabb színvonalát képviselték. Ilyen volt például a 122(!) éven át szerkesztett *Flora Danica*, amelyből két kötetet tartalmaz a gyűjtemény (Oeder 1761–1763), a svájci flóráról szóló *Enumeratio methodica stirpium Helvetiae indigenorum* (Haller 1742), az egzotikus távol-keleti növényvilágot bemutató *Hortus Indicus Malabaricus* (Reede tot Draakestein 1678–1703), az indonéz régióval foglalkozó *Herbarium Amboinense* (Rumf 1741), vagy a citrusfélék ábrázolásait nürnbergi látképekkel ötvöző *Nürnbergische Hesperides* (Volkamer 1708). Szintén illusztrált kiadások – és egyben magas színvonalú tudományos munkák – voltak a botanikus kertek leíró katalógusai. A Teleki-gyűjteményben ilyenek is akadtak, közülük a legjelentősebbek a leideni (Boerhaave 1727) és az amszterdami (Commelin 1701) kertekről szólók.

A fent említett könyvek összességében értékes állományrészt alkotnak, de nem fedik le teljesen a szakterületet. Vannak olyan szerzők és művek, amelyek szükségesek lettek volna ahhoz, hogy az alapító állomány átfogó tájékoztatást nyújtson a növénytan iránt érdeklődőknek, például Duhamel du Monceau növényélettani összefoglalása, a növények természetes rendszerét kidolgozó Antoine Laurent de Jussieu (1748–1836) és Augustin Pyramus de Candolle (1778–1841), vagy a szintén a növényélettannal foglalkozó Stephen Hales (1677–1761) és Nicolas-Théodore de Saussure művei (1767–1845) (SOMKUTI 1967). E tekintetben a teljesebb állományrekonstrukció sem hozott változást a Somkuti tanulmányában említett hiányosságokhoz képest, ellenétben más tudomány-szakokkal, amelyeknél kiderült, hogy az általa hiányszónak mondott művek jelentős része valójában megvolt a Telekieknek. Figyelemre méltó továbbá, hogy a 19. század elejéről, tehát a könyvtáralapítást közvetlenül megelőző időszakból csak néhány mű van: Samuel Elisée de Bridel-Brideri (1761–1828) mohákkal foglalkozó (a maga területén nagy jelentőségű) könyve (Bridel-Brideri 1797–1803), Friedrich August Ludwig von Burgsdorff (1747–1802), a göttingeni és berlini akadémia tagja dendrológiai műve (Burgsdorff 1806), és a német-amerikai Frederick Traugott Pursh (1774–1820) észak-amerikai flórát bemutató munkája (Pursh 1814). A külföldi növénytan könyvek állománya tehát minden értéke mellett is kiegészítésre, illetve modernizálásra szorult.

A magyar vonatkozású növénytan könyvek száma a teljes állományhoz viszonyítva ugyan szintén csekély, de a hazai könyvtermés viszonylatában meglehetősen teljesnek mondható a gyűjtemény. A Teleki-könyvtárban meglévő legkorábbi kiadvány, Méliusz Juhász Péter (1532–1572) műve, a *Herbarium* (Méliusz 1578), általában véve is az első magyar növénytan könyvnek számít. A mű még nem igazi botanikai szakmunka, inkább csak egy általános növényismereti összegzés, amelynek tudománytörténeti jelentőségét az adja, hogy magyar nyelven jelent meg. Ehhez képest a tudományosság felé előrelépést jelentett Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) orvos műve, a *Pax Corporis* (Pápai Páriz 1692, 1747), amely alap-

vetően gyógyászati szempontokra koncentrált. Ténylegesen a magyarországi flóra feltárását igyekezett megvalósítani a németalföldi születésű Charles de l'Ecluse (Carolus Clusius, 1526–1609), aki 1574 és 1586 között Batthyány (III.) Boldizsár támogatásával, Beythe István (1532–1612) protestáns prédikátor és tudós társaságában tett több növénygyűjtő körutat az országban. Ezek eredményét mutatja be Clusius „ritkább magyarországi növényekről” szóló munkája, amelynek függelékében megtalálható egy 400 népi elnevezést tartalmazó lista, az első magyar növénynévjegyzék (Clusius 1583, 1584). A magyarországi növénytan történetében a következő jelentős mű Lippay János (1606–1666) három részből álló összefoglalója volt, a Posoni kert, amelyet bátyjának, Lippay György (1600–1666) érseknek európai hírű kertjéről írt (Lippay 1753). Ennek első része a dísznövényeket mutatja be, a második rész a zöldségféléket, kitérve a felhasználási módjukra és az állati kártevőkre is. A harmadik rész témája a gyümölcsös kert, itt magukon a növényeken kívül a velük kapcsolatos munkafolyamatokat is tárgyalja.

A 18. század első fontos szerzője a botanika területén a rendkívül sokoldalú tudós, Bél Mátyás (1684–1749). *Hungariae antiquae et novae prodromus* című országleírás-tervezetében (Bél 1723) maga is foglalkozott természetrajzi kérdésekkel, ezenkívül közölt benne két értekezést, amelyeket a wittenbergi egyetemen végzett Matolay János (18. sz.) írt a különféle szőlőfajtákról (*Commentatio epistolica de vino Semproniensi* és *De vineis et vino Hungariae*). Egy további munkája, az *Adparatus ad historiam Hungariae* számos, ma is forrásértékű adatot tartalmaz a korabeli hazai növény- és állatvilágra vonatkozólag (Bél 1735). A következő munka a német orvos, botanikus, mineralógus Franz Ernst Brückmann (1697–1753) nevéhez fűződik, aki Magyarországon tett útjai során részletesen leírta a helyi flórával kapcsolatos megfigyeléseit, 1727-ben megjelent könyvében pedig a Kárpátokban élő cirbolyafenyőből kinyerhető gyanta gyógyhatásával foglalkozik (Brückmann 1727). Nagy jelentőségű lehetett volna Loew (Löw) Károly Frigyes (1699–1741) soproni orvos felhívása, aki a magyarországi tudósokat megpróbálta rávenni egy közös, a teljes hazai flórát bemutató kiadvány megírására (Loew 1739). Kezdeményezése azonban nem járt sikerrel, végül az általa elkészített részt sem adták ki. Előrelépést jelentett a hazai botanikában a Linné-féle nevezéktan meghonosodása. Ennek úttörője Benkő József (1740–1814) református lelkész volt, aki sajátos módon először egy 1777 januárjában tartott halotti beszédében szerepeltetett ilyen elnevezéseket, aztán négy évre rá Nagyszebenben bőséges jegyzetapparátussal ellátva adta ki a szöveget, amelyben Linné egész növénytani rendszerét ismertette. A Telekiek könyvtárában nem ez volt megtalálható, hanem Benkő tényleges, a szerző életében csak részben megjelent több kötetes tudományos művének, a *Transsilvania* címet viselő Erdély-leírásának két kötete, köztük a terület flórájával is foglalkozó első rész (Benkő 1778).

A 18. század végén a hazai tudományosság egyik fő központja a Nagyszombatból Budára, majd Pestre költöztetett Királyi Magyar Tudományegyetem volt, amelynek orvosi karán 1770-ben megalakult a kémia és botanika tanszék, új lendületet adva a kutatásoknak. Az első tanszékvezető, Winterl József Jakab (1739–1809) maga is nagy tudással rendelkezett a kémia és a növénytan terén, de elsősorban tanítványai révén és szervezőmunkájával gyakorolt befolyást a tudományok fejlődésére; oktatói munkájában bevezette például a kémiai laboratórium és a botanikus kert használatát. A Teleki-könyvtár nem tartalmaz általa írt művet. Viszont már az egyetem nyomdájából került ki Molnár János (1728–1804) jezsuita tanár természetrajzi munkája, amely a hazai növényvilágot versbe szedve mutatja be (Molnár 1780). Magas tudományos színvonalat képvisel Winterl leghíresebb tanítványának, Kitaibel Pálnak (1757–1817) Franz Adam Waldstein (1759–1823) osztrák természettudóssal közösen írt *Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae* című könyve (Kitaibel 1802–1808). A széles körű kutatómunkán alapuló mű nemcsak már ismert fajok részletes bemutatását tartalmazza, hanem újakat is leír. Kitaibel szakmai körökben nemzetközi elismerést ért el. A három kötetből az Akadémiai Könyvtár mai állományában csak kettő származik a Teleki-gyűjteményből, a harmadik a Nemzeti Casino könyvtárának példánya. Szintén az egyetemen folyó magas színvonalú tudományosságot képviselte az orvosi karon botanikát tanító Piller Mátyás (1733–1788) és a bölcsészeti kar általános természetrajzi tanszékét vezető Mitterpacher Lajos (1734–1814) *Iter per Poseganam* címkezdetű kiadványa, amely 1782-ben tett szerémségi kutatóútjuk eredményeit mutatja be (Piller és Mitterpacher 1783). Növény- és állatfajok leírása egyaránt szerepel benne, köztük olyanok is, amelyeket addig tudományos szempontból még nem dolgoztak fel. A kiadvány nyomdászattörténeti szempontból is jelentős, ugyanis ez az első Magyarországon megjelent könyv, amely természethű növény- és állatábrázolásokat tartalmaz. Mitterpachertól egy másik művet is érdemes megemlíteni, az *Elementa rei rusticae* című háromrészes munkát, ami alapvetően agrártudománnyal foglalkozik, de ehhez kapcsolódva számos növényteni megállapítás is található benne, amelyek a legújabb nemzetközi szakirodalom ismeretéről tanúskodnak (Mitterpacher 1777–1794).

Természetesen a külföldön tanuló magyar diákok között is akadt olyan, aki foglalkozott növénytannal; a hozzájuk kapcsolható művek közül a Teleki-gyűjteményben két disszertáció található. Az egyik inkább orvosi témájú, a réti harmatkása (mannakása, boszorkánykása) epilepsziában történő alkalmazásáról szól, szerzője a Szászvárosban, Nagyenyeden és Bécsben tanult Bruz László (?–1786) (Bruz 1775). A másik kifejezetten növényteni munka, Szentmiklósi Sebeők Sándornak a tátorjánról készült leírása, amelyhez illusztrációként nagyméretű metszet is tartozik (Szentmiklósi Sebeők 1779). A szerző egyik tanára Nicolas

Joseph Jacquin volt, Szentmiklósi Sebeők az ő kérésére választotta ezt a fajt értekezésének témájául. A disszertációban szereplő metszet aztán Jacquin monumentális könyvsorozatába, az *Icones plantarum rariorumba* (JACQUIN 1781–1793) is bekerült (ez utóbbi nem volt része a Teleki-gyűjteménynek).

A Királyi Magyar Tudományegyetemhez hasonló jelentőségű tudományos központnak számított Debrecen; itt is számos botanikai mű jelent meg. Ilyen volt például Csapó József (1734–1799) füveskönyve, amely – a műfajának megfelelően – elsősorban a növények gyógyászati hatásaival foglalkozik; ugyan leírásai hiányosak, és nem Linné rendszerét követte, de több száz gyógynövény nevét közli öt nyelven (Csapó 1775). A debreceni botanikai szakirodalom legnagyobb jelentőségű műve Diószegi Sámuel (1760/61–1813) és Fazekas Mihály (1766–1828) közösen készített könyve, amely a linnéi rendszert alkalmazza (Diószegi és Fazekas 1807). Ehhez kapcsolódva adta közre Diószegi néhány évvel később Orvosi füvészkönyvét, s benne újszerű módon az első olyan névjegyzéket, amely alapján egy-egy növény többféle régi és népi neve megfeleltethető a korabeli hivatalos magyar és latin névvel (Diószegi 1813).

Az agrártudománnyal foglalkozó szakírók műveiben is találhatók értékes botanikai (agrobotanikai) megállapítások. A legismertebb közülük talán Tessedik Sámuel (1742–1820), akinek fő célja művével az új tudományos eredmények hazai ismertetése és terjesztése volt (Tessedik 1786). A 19. század elején jelentek meg a keszthelyi Georgikon egyik első tanárának, Pethe Ferencnek (1763–1832) az írásai, aki elsősorban a nemzetközi eredmények bemutatására törekedett, de alkotott új növényneveket és saját agrobotanikai megállapításokat is tett. A Teleki-gyűjteményben egy ilyen könyve található (Pethe 1805). Egy másik, tankönyvnek szánt munkája az élővilágot az élettelen környezettel egységben kísérelte meg bemutatni (Pethe 1815). A sort Bartosságh József (1782–1843) mezőgazdasági szakíró német nyelven kiadott könyve zárja, amelyet a bálványfáról írt (Bartosságh 1841).

Bár a könyvtárat összeállító családtagok nem foglalkoztak kifejezetten a botanikával, mégis nagy tájékozottságról tettek tanúbizonyságot, hiszen az általuk vásárolt művek legtöbbször a tudománytörténészek ma is nagyra értékelik. A növénytan korabeli képviselőinek számos jelentős munkája megtalálható volt a gyűjteményben, mindazonáltal akadtak hiányosságok is, vagyis a botanikai állományrész nem lehet igazán teljesnek mondani. A magyar vonatkozású szakirodalom teljesebbnek minősíthető. Ezt a viszonylag csekély itthoni könyvtermés és a kiadványok könnyebb beszerezhetősége mellett a Telekieknek a hazai tudományos élet iránt tanúsított fokozott érdeklődése is indokolja. A Teleki-gyűjteményben a botanikai állományrész számarányában és tudományos értékében nagyjából hasonló jellemzőkkel rendelkezik, mint a többi természettudo-

mány: a teljes állományhoz képest a kötettség csekély, de megfelel az adott tudomány korabeli súlyának. Az ide sorolt könyvek nagy tudománytörténeti értéket képviselnek, de fontos művek hiányoznak, különösen a 19. század elejéről. Ennél teljesebb vagy korszerűbb könyvállományt csak azoknál a tudományoknál találunk, amely iránt valamelyik könyvgyűjtő családtag személyes érdeklődéssel viseltetett, például a matematikánál, ami a koronaőr József legkedveltebb tudománya volt. A Teleki-könyvtár botanikai része tehát már az Akadémia működésének első éveiben kiegészítésre, modernizálásra szorult, de – különösen magyarországi viszonylatban – így is hasznos és értékes szakirodalmat kínált a növények világa iránt érdeklődő tagok számára.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet a két szakmai lektornak és a szerkesztőknek a gondos munkájukért.

Irodalomjegyzék

- BAKONYI G., BAKONYI Zs. 2017: A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kora újkori zoológia könyveinek vizsgálata. *Állattani Közlemények* 102(1–2): 3–23.
<https://doi.org/10.20331/AllKoz.2017.102.1-2.3>
- BALÁZS D. (szerk.) 1993: Magyar utazók lexikona. Panoráma Kiadó, Budapest, 463 pp.
- F. CSANAK D. 1976: A „G. Telekiek’ alapítványa”. *Magyar Tudomány* 21(9): 545–551.
- F. CSANAK D. 1983: Két korszak határán: Teleki József, a hagyományörző és a felvilágosult gondolkodó. Akadémiai Kiadó, Budapest, 491 pp.
- JACQUIN N. J. 1781–1793: *Icones plantarum rariorum*. Prostant apud Christianum Fridericum Wappler bibliopolas, Bécs, 3 köt.
- SALLAI Á., SZABÓ Á. 2018: Az Akadémiai Könyvtár Teleki-állományának magyar vonatkozású botanikai és zoológiai könyvei. *Magyar Könyvszemle* 134(4): 381–410.
<http://doi.org/10.17167/mksz.2018.4.381-410>
- SALLAI Á., SZABÓ Á. 2019a: A Teleki család és az Akadémiai Könyvtár Teleki-állományának magyar vonatkozású földtudományi könyvei. *Magyar Könyvszemle* 135(4): 421–468.
<https://doi.org/10.17167/mksz.2019.4.421-468>
- SALLAI Á., SZABÓ Á. 2019b: Vegytan az Akadémiai Könyvtár alapító állományában. In: MOLNÁR A. (szerk.) Teleki József – Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei. Új sorozat 40. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest, pp. 122–144. <https://doi.org/10.36820/MTAKIK.KOZL.2019.TELEKI.4>
- SALLAI Á., SZABÓ Á. 2020: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ alapító állományának állattani témájú könyvei. *Állattani Közlemények* 105(1–2): 3–28.
<https://doi.org/10.20331/AllKoz.2020.105.1-2.3>
- SALLAI Á., SZABÓ Á. 2024: Botanikai témájú könyvek az Akadémiai Könyvtár alapító állományában. In: DEMETER A., KORSÓS Z., MECSEKNÓBER M. (szerk.) XXXIII. Vándorgyűlés, 2024. jún. 6–7., Program és összefoglalók, Magyar Biológiai Társaság és Janus Pannonius Múzeum, Pécs, p. 22.

- SOMKUTI G. 1966: Korszerű természettudományos irodalom Széchényi Ferenc és Teleki László könyvtárában. (Első közlemény). Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1963–1964: 187–209.
- SOMKUTI G. 1967: Korszerű természettudományos irodalom Széchényi Ferenc és Teleki László könyvtárában. (Második közlemény). Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1965–1966: 408–428.
- SZABÓ Á. 2019: Teleki-gyűjtemény az Akadémián. Az Akadémiai Könyvtár alapító állományának története és rekonstrukciója. In: MOLNÁR A. (szerk.) Teleki József – Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei. Új sorozat 40. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest, pp. 103–113.
<https://doi.org/10.36820/MTAKIK.KOZL.2019.TELEK1.3>
- VEKERDI L. 1976: A természettudományok és a matematika az Akadémiai Könyvtárban. Magyar Tudomány 21(9): 552–562.

Botanical volumes in the Inaugural Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences

Á. SZABÓ^{1*}, Á. SALLAI²

¹Medical Language Communication and Translation Training Group, University of Szeged, 6724 Szeged, Gelei József u. 2, Hungary; szabo.adam.agoston@gmail.com
(*corresponding author)

²Budapest, Hungary; sagatka60@gmail.com

Received: 2025.05.08.; Revised: 2025.10.24.; Accepted: 2025.10.24.

Key words: 18–19th century, bibliography, botany, history of science, library history, Teleki family.

The aim of this study is to provide a comprehensive overview of the botanical books in the Teleki Library, the founding collection of the Hungarian Academy of Sciences Library and Information Center in 1826. A further task is to determine to what extent the collection was suitable for the realization of the library founders' intention: to provide modern and comprehensive information to those who wanted to gain botanical knowledge with the help of the book collection in the first period of the institution's operation. Our publication is based on the collection reconstruction carried out between 2015 and 2018, during which the Teleki books in the library's collection were identified by autopsy examination. Based on this, we assessed the botanical collection, grouped according to

topics characteristic of the period in which the book collection was created. As a result, it can be stated that the 219 volumes of 120 books classified as botanical works account for less than 1% of the entire collection, so their proportion is small, but the existing books are significant works from the point of view of the history of science. The vast majority of the collection (85% of the volumes) is from the 18th century, 9% comes from the 19th century, and only 7% from the 16th–17th centuries. Most volumes on botanical topics are in German (42%) or Latin (35%), a smaller proportion are in French (11%), Hungarian (8%), and occasionally in English, Dutch or Italian (together they add up to 3%). Works with Hungarian relevance also account for a small proportion within botanical literature, but most of the important works of the era are found among them. Overall, a significant part of the authoritative botanical literature of the era has become available in the collection. Thus, the inaugural collection could serve as a useful starting point for botanical research, but in the first years of the Academy's operation, it was necessary to modernize it and acquire the latest literature.

Citation: Szabó Á., Sallai Á. 2025: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ alapító állományának (Teleki-gyűjtemény) növénytani témájú könyvei. *Bot. Közlem.* 112(2): 121–142. <https://doi.org/10.17716/BotKozlem.2025.112.2.121>

Függelék / Appendix

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Teleki-gyűjteményéhez tartozó, részben vagy egészben növénytani témájú könyvek listája

Az egykötetes művek esetén a számozott oldalak, illetve lapok számát adtuk meg, ennek híján más mutatót. A római, illetve arab számok a kiadványon feltüntetett terjedelmet jelzik, a szögletes zárójelben álló számok esetén a kiadványban az adott egységeken nincs oldalszámozás. Amennyiben a mű adatainál kötetszám szerepel, az a Teleki-gyűjteményben található kötetek számát jelöli. Az állományrekonstrukció során nem csupán a Teleki-gyűjteményhez tartozást egyértelműen jelző bélyegző meglétét vettük figyelembe, hanem a Teleki családtól maradt kéziratok listáit is, ezért alakultak ki a kiadványokra vonatkozó B, N, H kategóriák.

Rövidítések magyarázata: B: Teleki-bélyegzővel rendelkező kiadvány; N: Nem található Teleki-bélyegző a kiadványban; H: Az MTA Könyvtár mai állományából hiányzó kiadvány; fol.: fólió (a kiadványnak nem az oldalai, hanem a lapjai számozottak); t.: tábla (fa- vagy rézmetszetes illusztráció); t.fol.: fólió méretű tábla (egy teljes lapot kitöltő fa- vagy rézmetszetes illusztráció).

- Adanson M. 1763: Familles des plantes. Chez Vincent, Imprimeur-Libraire de Mgr le Comte de Provence, Párizs, 2 kötet B
- Apáczai Csere J. 1653: Magyar encyclopaedia. Officina Joannis à Waesberge, Utrecht, 487 pp. N
- Augustin S. 1777: Prolegomena in systema sexuale botanicorum, quae pro dissertatione inaugurali medica annuente incluta facultate medica in antiquissima, ac celeberrima Universitate Vindobonensi publicae disquisitioni submittit. Typis Josephi Michael. Gerold, Bécs, 84 pp., [6] t.fol. B
- Bartosságh J. v. 1841: Beobachtungen und Erfahrungen über den Götterbaum (*Ailanthus glandulosa* L.). Gedruckt mit Gyurián-und Bagó'schen Schriften, Pest, 47 pp. B
- Baumgartner A. v. [1840 körül]: Ueber Kälte, ihre Wirkungen auf Pflanzen. [kiadó nélkül], Bécs, 16 pp. B
- Bechstein J. M. 1789–1795: Gemeinnützige Naturgeschichte Deutschlands nach allen drey Reichen. Bey S. L. Crusius, Lipcse, 4 köt. N
- Bél M. 1723: Hungariae antiquae et novae prodromus. Sumtu Petri Conradi Monath, Nürnberg, 204 pp., [3] t.fol. B
- Bél M. 1735: Adparatus ad historiam Hungariae. Typis Joannis Pauli Royer, Pozsony, [14], 442, [17] pp. N
- Benkő J. 1778: Transsilvania, sive magnus Transsilvaniae Principatus olim Dacia Mediteranea dictus: orbi nondum satis cognitus nunc multifariam, at strictim illustratus. Typis Iosephi Nob. de Kurtzbök, Bécs, 2 köt. N

- Blumenbach J. F. 1779–1799: *Handbuch der Naturgeschichte*. Bey Johann Christian Dieterich, Göttingen, 559 pp. B
- Boerhaave H. 1727: *Historia plantarum, quae in horto academico Lugduni Batavorum crescunt*, Apud Franciscum Gonzagam, Róma, 2 köt. B
- Bonnet K. 1772: *Betrachtung über die Natur*. Bey Johann Friedrich Junius, Lipcse, CVI, 562 pp. B
- Bošković R. J. 1759: *Philosophiae naturalis theoria redacta ad unicum legem virium in natura existentium*. Officina Libraria Kaliwodiana, Bécs, 322 pp., IV t. B
- Bourguet L. 1729: *Lettres philosophiques sur la formation des sels et des crystaux et sur la génération et le mecanisme organique des plantes et des animaux*. Chez Francois l'Honore, Amszterdam, XLIV, 220 pp. N
- Bridel-Brideri S. E. 1797–1803: *Muscologia recentiorum seu analysis, historia et descriptio methodica omnium muscorum frondosorum hucusque cognitorum ad normam Hedwigii*. Apud Carolum Guil. Ettingerum, Gotha; apud Barrois iuniorem, Párizs, 5 köt. B
- Bruz L. 1775: *Dissertatio inauguralis de gramine mannae, sive Festuca fluitante*. Typ. Joan. Thom. nob. de Tarttnern, Bécs, 48 pp., [1] t.fol. B
- Brückmann F. E. 1727: *Specimen posterius botanico-medicum exhibens arborem Limbowe Drewo, eiusque oleum Limbowi Oley dictum*. Apud Ludolph. Schroeder, Braunschweig, 20 pp. N
- Burgsdorff F. A. L. von 1806: *Einleitung in die Dendrologie, oder systematischer Grundriss der Forstnaturkunde und Naturgeschichte*. [kiadó nélkül], Berlin, XII t.fol. B
- Caius I. B. 1729: *De canibus Britannicis, liber unus; De rariorum animalium et stirpium historia, liber unus; De libris propriis, liber unus; De pronunciatione Graecae et Latinae linguae, cum scriptione nova, libellus*. Davis, London, XV, 249 pp. N
- Christ J. L. 1797: *Handbuch über die Obstbaumzucht und Obstlehre*. Im Verlag der Hermannschen Buchhandlung, Frankfurt a. M., XXXVI, 900 pp., IV t.fol. B
- Clusius C. 1583: *Caroli Clusii Atrebatensis Rariorum aliquot stirpium, per Pannoniam, Austriam, & vicinas quasdam provincias observatarum historia*. Ex officina Christophori Plantini, Antwerpen, 766 pp. B
- Clusius C. 1584: *Stirpium nomenclator Pannonicus*. Ex officina Christophori Plantini, Antwerpen, [8] fol. B
- Combles Ch.-J. 1770: *L'école du jardin potager. Par l'auteur du Traité de la culture des pêcheurs*. Chez Ant. Boudet, Imprimeur du Roi; P. A. Leprieur, Imprimeur du Roi, Párizs, 2 köt. B
- Commelin C. 1701: *Horti medici Amstelaedamensis rariorum tam Africanarum, quam utriusque Indiae, aliarumque peregrinarum plantarum, magno studio ac labore, sumptibus civitatis Amstelaedamensis, longa annorum serie collectarum, descriptio et icones. Pars altera*. Apud P. & J. Blaeu, nec non Abrahamum à Someren, Amszterdam, 244 pp. B
- Crantz H. J. N. 1762: *Stirpium Austriarum pars I[-II]*. Apud Josephum Kurtzböck, Universitatis typographum, Bécs, 508 pp., [18] t.fol. B

- Csapó J. 1775: Új füves és virágos magyar kert, mellyben mindenik fűnek és virágnak neve, neme, ábrázatja, természete és ezekhez képest külömbféle hasznai, értelmessen meg-jegyeztettek. Landerer Mihály' költségével és betüivel, Pozsony, 305 pp., [1] t.fol. N
- Csiba M. I. 1714: *Dissertatio historico-physica de montibus Hungariae*. Typis Academicis per Georg Roden, Nagyszombat, 140 pp. H
- Dalechamps J., Desmoulins J. 1653: *Histoire generale des plantes*. Chez Philip. Borde, Laur. Arnaud, & Cl. Rigaud., Lyon, 2 köt. B
- Decker J. M. 1774: *Naturgeschichte aus den besten Schriftstellern mit Merianischen und neuen Kupfern*. Eckebrechtischen Buchhandlung, Heilbronn, 5 köt. B
- Dieterich C. F. 1770: *Pflanzenreich nach dem neuesten Natursystem des Königl. Schwedischen Ritters und Leibarztes Carl von Linne*. Gedruckt und zu haben bey Joh. Daniel Müller, Erfurt, 2 köt. B
- Diószegi S., Fazekas M. 1807: *Magyar fűvész könyv, melly a' két magyar hazábann találtatható növényeknek megesmerésére vezet, a' Linné alkotmánya szerint*. Nyomtatta Csáthy György, Debrecen, XVI, 608 pp. B
- Diószegi S. 1813: *Orvosi fűvész könyv, mint a' magyar fűvész könyv' praktika része*. Nyomtatta Csáthy György, Debrecen, XVI, 396 pp. B
- Duchesne A.-N. 1775: *Sur la formation des Jardins*. Chez Dorez, Párizs, VIII, 104 pp. B
- Duhamel du Monceau H. L. 1764–1765: *Natur-Geschichte der Bäume*. Verlegt und in Kupfer gebracht von Adam Wolfgang Winterschmidt: Gedruckt, auf Kosten der Verlegers, bey Christ. de Launoy seel. Erben, Nürnberg, 2 köt. B
- Duhamel du Monceau H. L. 1765: *Erklärung von Kunst-Wörtern aus der Botanic und von dem Landbau*. Bey Adam Wolfgang Winterschmidt, Nürnberg, 98 pp. B
- Duhamel du Monceau H. L. 1775–1783: *Pomona Gallica, oder Abhandlung von den Obstbäumen*. Adam Wolfgang Winterschmidt, Nürnberg, 3 köt. H
- Ernsting A. C. 1748: *Prima principia botanica / Anfangs-Gründe der Kräuter-Wissenschaft*. Verlegts J. C. Meissner, Wolfenbüttel, 482 pp., IV t.fol. B
- Ernsting A. C. 1762: *Historische und physikalische Beschreibung der Geschlechter der Pflanzen*. Gedruckt mit Meyerschen Schriften, Lemgo, 2 köt. B
- Fordyce G. 1771: *Elements of agriculture and vegetation*. Printed for J. Johnson, London, 100, 10 pp., 3 t.fol. B
- Forskål P. 1775: *Flora Aegyptiaco-Arabica*. Ex officina Mölleri, Kopenhága, 32, CXXVI, 219 pp., [1] t.fol. B
- Furber R. 1734: *The flower-garden display'd, in above four hundred curious representations of the most beautiful flowers; regularly dispos'd in the respective months of their blossom*. 2nd edition, Printed for R. Montagu, J. Brindley and C. Corbett, London, 108, 139 pp., [13] t.fol. B
- Gáti I. 1792: *A természet históriája*. [kiadó nélkül], Máramarossziget, 32 fol. N
- Gessner C. 1751–1771: *Opera botanica*. Impensis Io. Mich. Seligmanni, Typis Io. Iosephi Fleischmanni (pars 1); Impensis Adami Ludovici Wirsingi, Litteris Fleischmannianis (pars 2), Nürnberg, 2 köt. B

- Gmelin K. Ch. 1772–1778: *Onomatologia botanica completa, oder vollständiges botanisches Wörterbuch*. [kiadó nélkül], Frankfurt a. M., Lipcse, 10 köt. B
- Grossinger J. 1793–1797: *Universa Historia Physica regni Hungariae secundum tria regna naturae digesta*. Typis Simonis Petri Weber, Pozsony, 5 köt. N
- Grace Th-F. de 1781: *Jardinier portatif, ou la culture des quatre classes de jardins, et de l'éducation des fleurs*. Chez la veuve de Pierre Dumesnil, Rouen, 207 pp. H
- Grotjan J. A. 1751: *Physikalische Winter-Belustigung mit Hyacinthen, Jonquillen, Tazetten, Tulipanen, Nelken und Levcojen*. Bey Joh. Heinrich Gross, Nordhausen, 203 pp. B
- Guyot E. G. 1771: *Forst-Handbuch*. Verlegt Wolfgang Schwarzkopf, Nürnberg, 480 pp. B
- Haller A. 1742: *Enumeratio methodica stirpium Helvetiae indigenarum*. Ex Officina Academica Abrami Vandenhoek, Göttingen, 2 köt. B
- Hedwig J. 1782: *Fundamentum historiae naturalis muscorum frondosorum*. Apud Sigfried Lebrecht Crusium, Lipcse, 2 köt. B
- Henne S. D. L. 1773: *Anweisung wie man eine Baumschule von Obstbäumen im Grossen anlegen und gehörig unterhalten solle*. Johann Christian Hendel, Halle, 202 pp., [4] t. fol. B
- Hoffmannsegg J. C. von 1800: *Reise des Grafen von Hoffmannsegg in einige Gegenden von Ungarn bis an die türkische Gränze. Ein Auszug aus einer Sammlung von original Briefen*. C. G. Anton, Görlitz, VIII, 246 pp. N
- Ingenhousz J. 1780: *Expériences sur les végétaux*. Chez P. Fr. Didot le jeune, Párizs, LXVIII, 333 pp., [1] t. fol. B
- Jacquin N. J. 1778–1781: *Miscellanea Austriaca ad botanicam, chemiam, et historiam naturalem spectantia*. Ex Officina Krausiana, Bécs, 2 köt. B
- Jacquin N. J. 1790: *Collectanea ad botanicam, chemiam, et historiam naturalem, spectantia, cum figuris*. Ex Officina Wappleriana, Bécs, 359 pp., 27 t. fol. B
- Klein M. 1778: *Sammlung der merkwürdigsten Naturseltenheiten des Königreiches Ungarn*. Im Verlage bey Anton Löwe, Pozsony – Lipcse, 126 pp. N
- Kraft J. 1792: *Abhandlung von den Obstbäumen*. Bey Rudolph Gräffer und Compagnie, Bécs, XVI, 45 pp., 100 t. fol. B
- Kraft J. 1797: *Pomona Austriaca*. Chez A. Blumauer, Bécs, 2 köt. H
- Langguth G. A. 1772: *Neuer Schauplatz der Natur*. Monath, Frankfurt a. M., Lipcse, 552 pp. H
- Linné C. 1751: *Philosophia botanica*. Apud Godofr. Kiesewetter, Stockholm, 362 pp., IX t. fol. B
- Linné C. 1764: *Genera plantarum eorumque characteres naturales secundum numerum, figuram, situm, et proportionem omnium fructificationis partium*. Impensis Laurentii Salvii, Stockholm, XX, 580 pp. N
- Linné C. 1777–1783: *Vollständiges Pflanzensystem nach der dreyzehnten lateinischen Ausgabe und nach Anleitung des holländischen Houttuynischen Werks übersetzt und mit einer ausführlichen Erklärung ausgefertigt*. Gabriel Nicolaus Raspe, Nürnberg, 10 köt. N

- Linné C. 1778: Genera plantarum eorumque characteres naturales secundum numerum, figuram, situm, et proportionem omnium fructificationis partium. Apud Varrentrapp filium et Wenner, Frankfurt a. M., XXIX, 571 pp. B
- Linné C. 1779–1780: Systema plantarum. Apud Varrentrapp filium et Wenner, Frankfurt a. M., 4 köt. N
- Lippay J. 1753: A Psoni kert. Streibig Gergely János, Királyi, Püspöki és Városi Privil. Könyv-nyomtató, Győr, 686 pp. N
- Lonicer A. 1783: Vollständiges Kräuter-Buch. Im Verlag der Joseph-Wolffischen Buchhandlung, Augsburg, 750, 136 pp. B
- Loew K. F. 1739: Epistola ad celeberrimos omnium regionum botanicos, qua de flora Pannonica conscribenda consilium cum ipsis communicat. Typis Joannis Philippi Rennaueri Typographi, Sopron, 8 fol. H
- Ludwig Ch. G. 1757: Institutiones historico physicae regni vegetabilis praelectionibus academicis accommodatae. Apud Ioh. Fridericum Gleditsch, Lipsce, 264 pp. B
- Lueder F. H. H. 1783–1786: Botanischpraktische Lustgärtnerey. Bey M. G. Weidmanns Erben und Reich, Lipsce, 4 köt. B
- Martini F. H. W. 1774–1778: Allgemeine Geschichte der Natur. Bey Joachim Pauli, Berlin, Stettin, 4 köt. B
- Mátyus I. 1787–1792: Ó és új diaetetica az az: az életnek és egészségnek fenn-tartására és gyámolgatására, Istentől adattatott nevezetesebb természeti eszközöknek a' szerint való elé-számlálása, a' mint azokra reá kaptak, és eleitől fogva mind ez ideig magok károkra vagy hasznokra vélek éltek az emberek. Fűskúti Landerer Mihály költéségével és betűivel, Pozsony, 5 köt. B
- Maupin 1779: Die Kunst Wein zu machen. Gedruckt bey Joseph Edlen von Kurzböck, Bécs, 86 pp. N
- Méliusz J. P. 1578: Herbarium. Heltai Gaspárne muehelylyébe, Kolozsvár, 188 fol. B
- Miller Ph. 1769–1776: Allgemeines Gärtner-Lexicon das ist ausführliche Beschreibung der Geschlechter und Gattungen aller und jeder Pflanzen nach dem neuesten Lehrgebäude des Ritter Linne eingerichtet worinnen zugleich eine Erklärung aller Botanischen Kunstwörter und eine auf vieljährige Erfahrung gegründete practische Anweisung zum Garten Acker Wein und Holzbau enthalten ist. Verlegt Johann Adam Lochner, Nürnberg, 4 köt. B
- Miller Ph., Baster J. 1767: Maandelykse tuin-oeffeningen. By Jan Bosch, Haarlem, 348 pp., V t.fol. B
- Mitterpacher L. 1777–1794: Elementa rei rusticae in usum academiarum Regni Hungariae. Typis Regiae Universitatis, Buda, 3 köt. B
- Mitterpacher L. 1784: Elementi d'agricoltura. Nell Imperial Monistero di s. Ambrogio Maggiore, Milánó, 2 köt. B
- Mitterpacher L. 1789: Physikalische Erdbeschreibung. Gedruckt und verlegt bey Christian Friedrich Wappler, Bécs, 306 pp. N
- Molnár J. 1780: Phytologicon, complexum historiam naturalem vegetabilium. Typis Regiae Universitatis, Buda, 105 pp. B

- Mylius M. 1597: Hortus philosophicus consitus in studio. Iohannes Rhamba excudebat, Görlitz, 630 pp. B
- Needham J. T. 1750: Nouvelles observations microscopiques, avec des découvertes intéressantes sur la composition et la décomposition des corps organisés. Chez Louis-Étienne Ganeau, Párizs, XVIII, 29, 524 pp., 7, 1 t.fol. B
- Oeder G. Ch. 1761–1763: Abbildungen von Pflanzen zu dem Werke Flora Danica. Gedrukt bey Nicolaus Möller, Koppenhága, 2 köt. B
- Oelhafen von Schöllnbach C. Ch. 1767[?]: Abbildung der wilden Bäume. Von Adam Wolfgang Winterschmidt, Nürnberg, 3 köt. B
- Pápai Páriz F. 1692: Pax corporis. Nyomtat. Brewer Sámuel, Lőcse, 339 pp. N
- Pápai Páriz F. 1747: Pax corporis. Az Acad. Betűkkel, Kolozsvár, 410 pp. H
- Pethe F. 1805–1814: Pallérozott mezei gazdaság. Szász Antal Jősef' nyomtatószerivel, Sopron, 3 köt. B
- Pethe F. 1815: Természet-történa és mesterségtudomány a tanítók' és tanulókn' szükségekre 's az ebben győnyörködők' hasznokra. Kiadta a' Nemzeti Gazda Hívatal, Bécs, 523 pp. N
- Piller M., Mitterpacher L. 1783: Iter per Poseganam Sclavoniae provinciam mensibus Junio, et Julio anno MDCCLXXXII. Typis Regiae Universitatis, Buda, 147 pp., [16] t.fol. N
- Podmaniczky S. 1795: Pflanzen des botanischen Gartens zu Aszod. [kiadó nélkül], [megjelenés helye nélkül], [16] pp. B
- Pursh F. T. 1814: Flora Americae Septentrionalis; or, a systematic arrangement and description of the plants of North America. Printed for White, Cochrane and Co., London, 2 köt. B
- Quélus D. de 1720: Histoire naturelle du cacao et du sucre, divisée en deux traitez, qui contiennent plusieurs faits nouveaux, et beaucoup d'observations également curieuses et utiles. Chez Henri Strik, Amsterdam, 228 pp., 5 t.fol. B
- Quintinie J. de la 1730: Instruction pour les jardins fruitiers et potagers. Par La Compagnie des Libraires, Párizs, 2 köt. B
- Raff G. Ch. 1785: Naturgeschichte für Kinder. Gedrukt bey Johann Thomas Edl. v. Trattner, Göttingen, 800 pp., XIV t.fol. B
- Raff G. Ch. 1788: Naturgeschichte für Kinder. Balz und Schramm, Tübingen, XXXII, 718 pp., XIII t. H
- Reede tot Draakestein H. van 1678–1703: Hortus Indicus Malabaricus. Sumptibus Joannis van Someren et Joannis van Dyck, Amsterdam, 6 köt. N
- Rousselot J.-Ph. 1763: Mélanges intéressans et curieux ou abrégé d'histoire naturelle, morale, civile et politique de l'Asie, l'Afrique, l'Amérique et des Terres Polaires. Tome second. [kiadó nélkül], Párizs, 350 pp. N
- Rumpf G. E. 1741: Herbarium Amboinense. Apud Franc. Changuion, Joan. Catuffe, Herm. Uytwerf, Amsterdam, 2 köt. B
- de La Salle de l'Etang S. Ph. 1764: Manuel d'agriculture pour le laboureur, pour le propriétaire, et pour le gouvernement: contenant les vrais & seuls moyens de faire

- prosperer l'agriculture, tant en France que dans tous les autres etats où l'on cultive. Lottin l'Ainé, Dessain Junior, Párizs, 2 köt. B
- Schäffer J. Ch. 1759: Vorläufige Beobachtungen der Schwämme um Regensburg. Gedruckt mit Weissischen Schriften und in der Montagischen Buchhandlung in Commission, Regensburg, 59 pp., IV t.fol. B
- Scheuchzer J. 1719: *Agrostographia sive graminum, juncorum, cyperorum, cyperoidum, iisque affinium historia*. Typis et sumptibus Bodmerianis, Zürich, [40], 512, [24] pp., XI, VIII t.fol. B
- Schreber J. Ch. D. 1769–1810: Beschreibung der Gräser nebst ihren Abbildungen nach der Natur. Bey Siegfried Lebrecht Crusius, Lipcse, 2 köt., B
- Schultes J. (ford.) 1763: Die Kunst sich geschwinde durch den Ackerbau zu bereichern: alles durch Erfahrungen bewiesen. Bey Conrad Heinrich Stage, Augsburg, 24, 17 pp. B
- Schuyl F. 1668: *Catalogus plantarum horti academici Lugduno-Batavi*. Apud viduam & haeredes Johannis Elsevirii, Leiden, 74 pp. B
- Snorronius J. 1757: *Tractatus historico-physicus de agricultura Islandorum*. Typis Ludolphi Henrici Lillie, Koppenhága, 76 pp. B
- Szentgyörgyi J. 1803: A' legnevezetesebb természeti dolgok' esméreti. Nyomt. Szigethy Mihály által, Debrecen, XXXII, 330 pp., XVIII t. H
- Szentiványi M. 1702: *Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea*. Typis Academicis, Nagyszombat, 197 [recte 295] pp. N
- Szentmiklósi Sebeők S. 1779: *Dissertatio inauguralis medico-botanica de Tataria Hungarica*. Typis Mathiae Andreae Schmidt, Bécs, 29 pp., [1] t.fol. B
- Tabernaemontanus J. Th. 1731–1752: *Neu vollkommen Kräuter-Buch*. Auff Unkosten und in Verlag Johann Ludwig Königs, Buchhändlern, der Zeit in Ofenbach am Mayn, Basel, 4. kiadás, 3 köt. B
- Tessedik S. 1786: A' paraszt ember Magyar Országban. Engel János betűivel, Pécs, 508 pp. N
- Trew Ch. J., Ehret G. D., Haid J. J., Haid J. E., Vogel B. Ch. 1750–1755: *Plantae selectae quarum imagines ad exemplaria naturalia Londini in hortis curiosorum nutrita*. [kiadó nélkül], [megjelenés helye nélkül], 5 köt. N
- Valmont de Bomare J.-C. 1767–1768: *Dictionnaire raisonné universel d'histoire naturelle*. Chez Lacombe, Párizs, 6 köt. B
- Volkamer J. C. 1708: *Nürnbergische Hesperides*. Zu finden bey Johann Andrea Endters seel. Sohn und Erben, Nürnberg, 255, 17 pp., [117] t.fol. B
- Waldstein F. A., Kitaibel P. 1802–1808: *Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae*. Typis Matthiae Andreae Schmidt, Bécs, 2 köt. N
- Walpole H. 1788: *Progrès de l'art des jardins*. Chez Mourer, Lausanne, 77 pp. B
- Weinmann J. W., Dieterichs J. G. N., Bieler A. K., Seuter B., Ridinger J. E., Haid J. J. 1737–1745: *Phytanthoza-iconographia, sive conspectus aliquot millium / Phytanthoza-iconographia, oder eigentliche Vorstellung etlicher tausend*. Per Hieronymum Lenzium, Regensburg, 4 köt. B

- Wepfer J. J., Zuinger Th. 1733: *Historia cicutae aquaticae. De thee Helvetico ac Cymbalaria*. Apud Gerardum Potvliet, Leiden, 481 pp. III t.fol. B
- Whately T. 1771: *L'art de former les jardins modernes, ou l'art des jardins anglois*. Chez Charles Antoine Jombert pere, Párizs, LXIV, 404 pp., [1] t.fol. B
- Wildenhayn J. W. 1771: *Abhandlung vom Pottaschsieden, und Versuche zu Bestimmung des wahren Gehalts verschiedener Baum- und Holzarten, Pflanzen, und brennlicher Substanzen, an Pottasche*. In der Waltherischen Hofbuchhandlung, Drezda, 55 pp., IV t.fol. B
- Wilhelm G. T. 1813–1821: *Unterhaltungen aus der Naturgeschichte. Das Pflanzenreich*. Gedruckt auf Kosten des Herausgebers, Bécs, 10 köt. B
- Wolff Ch. 1721–1729: *Allerhand nützliche Versuche, dadurch zu genauer Erkäntniss der Natur und Kunst der Weg gebähnet wird, denen Liebhabern der Wahrheit mitgetheilet*. Rengerischen Buchhandlung, Halle, 3 köt. B